

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 หลักหรือทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ที่ใช้

ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ได้แบ่งโครงสร้างตลาดออกเป็น 4 ประเภทคือ ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ ตลาดผูกขาด ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด และตลาดผู้ขายน้อยราย ซึ่งในการแบ่งประเภทของตลาดนั้นจะอาศัยลักษณะโครงสร้างใหญ่ๆ ในการแบ่งแยกตลาด เช่นจำนวนผู้ขายในตลาด ลักษณะสินค้าที่ขายในตลาด (หรือความสามารถในการใช้ทดแทนกันของสินค้าในตลาด) ความขึ้นอยู่กับกันระหว่างผู้ขายในตลาด (Interdependency) และความยากง่ายของการเข้าสู่ตลาด (Barrier to Entry) โดยสามารถสรุปลักษณะตลาดประเภทต่างๆ ได้ตามตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1

ลักษณะของตลาดประเภทต่างๆ

ประเภทของตลาด	จำนวนผู้ขาย	สินค้าที่ขายหรือความสามารถในการใช้ทดแทนกัน	ความขึ้นอยู่กับกันของผู้ขายในตลาด	ความยากง่ายของการเข้าสู่ตลาด
1. ตลาดแข่งขันสมบูรณ์	มาก	สินค้าเหมือนกัน หรือสามารถใช้แทนกันโดยสมบูรณ์	ไม่มี	ง่ายมาก
2. ตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด	มาก	สินค้าต่างกันแต่สามารถใช้ทดแทนกันได้ดี	ไม่มี	ค่อนข้างง่าย
3. ตลาดผู้ขายน้อยราย	น้อย	สินค้าเหมือนทุกอย่าง	มี	ค่อนข้างยาก
-ที่ขายสินค้าเหมือนกัน	น้อย	สินค้าแตกต่างกัน	มี	ค่อนข้างยาก
-ที่ขายสินค้าต่างกันเพียงเล็กน้อย	น้อย	ไม่มีสินค้าอื่นทดแทนได้	ไม่มี	ยากมาก
4. ตลาดผูกขาด	คนเดียว			

ที่มา : วิไลวรรณ วรรณนิธิกุล (2530)

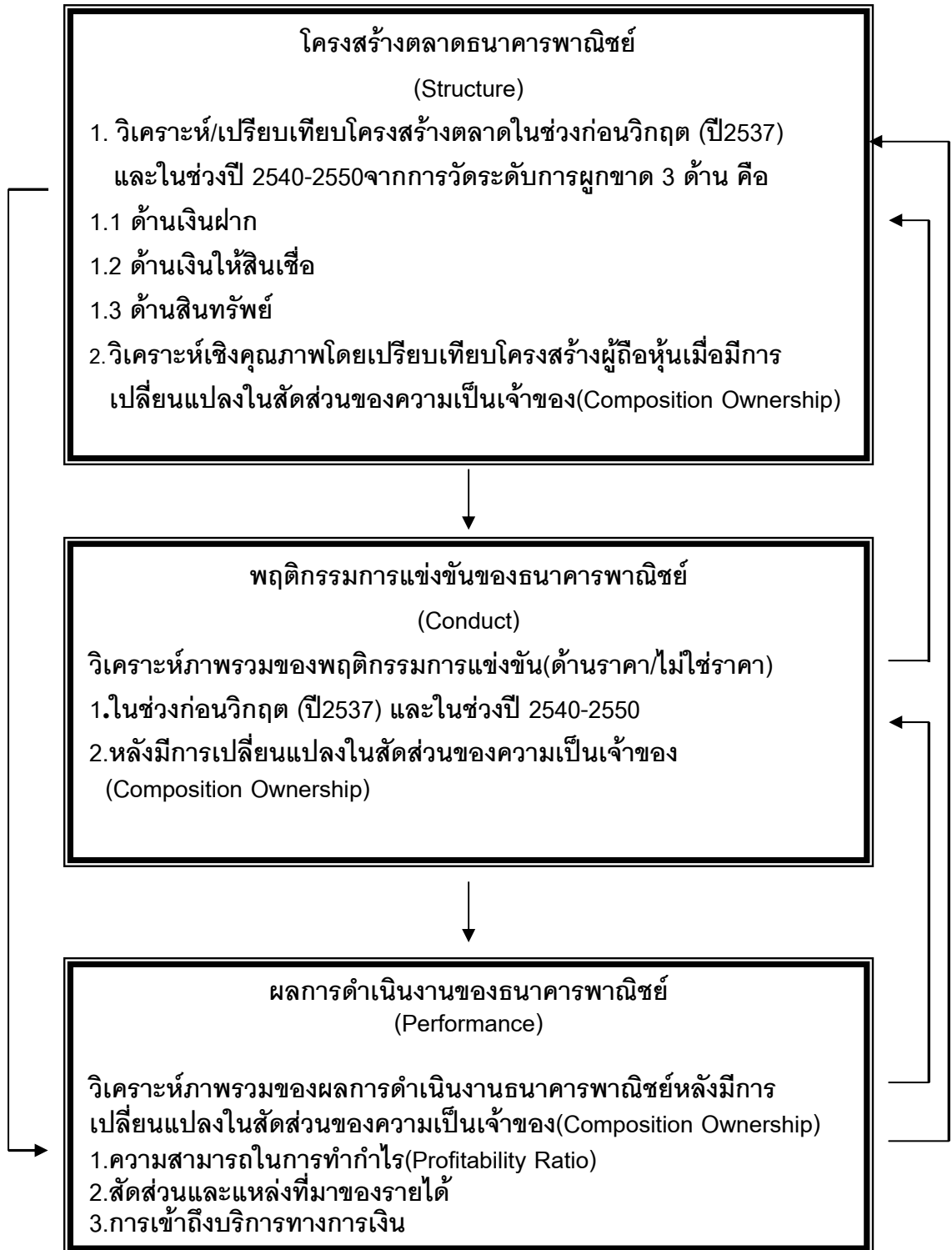
กรอบทฤษฎี SCP (Structure–Conduct–Performance)¹

ตามแนวคิดการวิเคราะห์ในเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม ความสัมพันธ์ระหว่าง โครงสร้างตลาด พฤติกรรมการแข่งขันและผลการดำเนินงานของธุรกิจ (Structure–Conduct–Performance หรือกรอบทฤษฎี SCP) ระบุว่า ผลการดำเนินงานของหน่วยผลิตจะขึ้นอยู่กับ พฤติกรรมของผู้ซื้อและผู้ขาย และถูกกำหนดจากโครงสร้างตลาด ขณะเดียวกันโครงสร้างตลาดถูก กำหนดมาจากปัจจัยพื้นฐานของตลาด อาทิ จำนวนผู้ซื้อและผู้ขาย ขนาดของหน่วยผลิต เป็นต้น ส่วนพฤติกรรมของหน่วยผลิตกำหนดมาจาก นโยบายของหน่วยธุรกิจทั้งด้านราคาและที่มิใช่ด้าน ราคา รวมถึงปัจจัยภายนอกอื่นๆ เช่น การรวมตัวกันของหน่วยผลิตรูปแบบต่างๆ หรือการควบคุม จากภาครัฐ เป็นต้น

งานวิจัยฉบับนี้จะอาศัยกรอบทฤษฎี SCP ในการอธิบายถึง โครงสร้างตลาด และ พฤติกรรมการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์ ในช่วงปี 2540-2550 เปรียบเทียบกับในช่วงก่อนวิกฤติ เศรษฐกิจ โดยใช้ปี 2537 เป็นตัวแทน และอธิบายถึงผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์หลังมี การเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของความเป็นเจ้าของ โดยใช้ Concentration Ratio (CR_n) และ Herfindahl Summary Index (H) เป็นเครื่องมือในการวัดอัตราการกระจุกตัว ของสินเชื่อ เงินฝาก และสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์ เพื่อศึกษาโครงสร้างตลาด ระดับการผูกขาด ของธนาคาร พาณิชย์ในช่วงดังกล่าว ว่าตลาดจะเป็นรูปแบบใด ซึ่งสามารถสรุปกรอบแนวความคิดในการศึกษา ตามภาพที่ 2.1

¹ วิไลวรรณ วรรณนิธิกุล. เศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรมและเศรษฐศาสตร์ต้นทุน. 1 เล่ม.

ภาพที่ 2.1
กรอบแนวความคิด

ที่มา : สรุปโดยผู้เขียน

2.2 กรอบการวิเคราะห์

การศึกษาครั้งนี้จะวิเคราะห์ข้อมูลเป็นไปตามกรอบแนวคิด (ภาพที่ 2.1) ดังนี้

1) วิเคราะห์โครงสร้างตลาด(Market Structure)ของธนาคารพาณิชย์ระหว่าง ปี 2540 – 2550 และเปรียบเทียบกับโครงสร้างตลาดของธนาคารพาณิชย์ในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ โดยใช้ปี2537เป็นตัวแทน โดยวัดระดับการผูกขาดจากอัตราการกระจุกตัวของตลาด ของปริมาณเงินให้สินเชื่อ เงินฝาก และมูลค่าสินทรัพย์ของธนาคารพาณิชย์

2) วิเคราะห์พฤติกรรมการแข่งขัน(conduct)ของธนาคารพาณิชย์โดยรวม ระหว่างปี 2540-2550 ทั้งพฤติกรรมการแข่งขันด้านราคาและด้านที่มีใช้ราคา เช่น ต้นทุนทางการเงิน การขยายธุรกิจของธนาคารพาณิชย์ อัตราดอกเบี้ย รายได้และค่าธรรมเนียม ความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ การสร้างภาพลักษณ์องค์กร การเพิ่มช่องทางการบริการทางการเงิน เป็นต้น และเปรียบเทียบกับพฤติกรรมการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์ในช่วงก่อนวิกฤตเศรษฐกิจ โดยใช้ปี 2537 เป็นตัวแทน

3) วิเคราะห์พฤติกรรมการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์หลังมีการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของความเป็นเจ้าของ(Composition Ownership)โดยจะวิเคราะห์เฉพาะธนาคารพาณิชย์ที่ยังเปิดดำเนินการอยู่ในปี 2550 และมีการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของหุ้นที่เสนอขายได้ขายทั้งหมดตั้งแต่ร้อยละ 20 เป็นต้นไป เนื่องจากการมีหุ้นในบริษัทหนึ่งตั้งแต่ร้อยละยี่สิบขึ้นไปของหุ้นที่จำหน่ายได้แล้วทั้งหมดไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อมให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่ามีอำนาจควบคุมกิจการเว้นแต่พิสูจน์ได้ว่ามิได้มีอำนาจควบคุมกิจการ² ซึ่งในครั้งนี้อำนาจควบคุมกิจการ “ สัดส่วนของความเป็นเจ้าของ” ผู้ศึกษาจะใช้พระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวเป็นเกณฑ์สำหรับกำหนดกรอบการวิเคราะห์ พฤติกรรมการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์หลังมีการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของความเป็นเจ้าของ และใช้วิธีการศึกษาในเชิงพรรณนา โดยเปรียบเทียบผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ (Performance) ใน 2 ช่วงเวลา คือ ช่วงก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนของความเป็นเจ้าของ ทั้งนี้ผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ข้างต้นต้องมีระยะเวลาไม่น้อยกว่า 1 รอบทางบัญชี หรือ 1ปี หลังมีการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนความเป็นเจ้าของ โดยวิเคราะห์ด้านความสามารถในการทำกำไร สัดส่วนและแหล่งที่มาของรายได้ และการเข้าถึงบริการทางการเงิน เป็นต้น

² พระราชบัญญัติธุรกิจสถาบันการเงิน พ.ศ.2551 ณ วันที่ 27 มกราคม 2551

2.3 งานศึกษาวิจัยในอดีต

2.3.1 การศึกษาเรื่องโครงสร้างตลาดของธนาคารพาณิชย์ โดยวิธีวัดการกระจุกตัว

อำนาจ แสงโนรี (2527) ได้ศึกษาโครงสร้างตลาดของธนาคารพาณิชย์ไทย และบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ไทย โดยการคำนวณอัตราส่วนการกระจุกตัว (Concentrate ratio) ของยอดเงินให้กู้ยืมรวม และการกระจุกตัวในรูปของ Herfindahl Index ซึ่งข้อมูลที่ใช้มีอยู่ในช่วงปี 2521 – 2525 ศึกษาจากธนาคารพาณิชย์จำนวน 16 แห่ง และบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ไทยจำนวน 112 แห่ง ผลการศึกษาปรากฏว่า โครงสร้างตลาดของธนาคารพาณิชย์ไทยมีการกระจุกตัวแสดงว่าไม่มีการแข่งขันสมบูรณ์ (Imperfect Competition) ธนาคารพาณิชย์ที่มีการกระจุกตัวสูงสุดคือ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกรุงไทยฯ และธนาคารกสิกรไทยฯ ตามลำดับและเมื่อรวมค่าการกระจุกตัวของธนาคารทั้ง 3 แห่ง พบว่ามีค่าสูงถึงร้อยละ 65.48 ส่วนธนาคาร 13 แห่งที่เหลือพบว่า มีการแข่งขันกันบ้างโดยอัตราการกระจุกตัวของธนาคารทั้ง 13 แห่งมีค่าใกล้เคียงกัน สำหรับการศึกษาโครงสร้างตลาดของบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ไทยนั้น พบว่าโครงสร้างตลาดมีอัตราส่วนการกระจุกตัวกระจายตัวมากกว่าในธนาคารพาณิชย์ นอกจากนี้ยังได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมของอัตรากำไรกับโครงสร้างตลาดการประหยัดต่อขนาดในธนาคารพาณิชย์ และบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ไทย โดยการทดสอบด้วยวิธี Ordinary Least Square (OLS) ปรากฏว่า อัตราการกระจุกตัวและการประหยัดต่อขนาดของธนาคารพาณิชย์มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับกำไร แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติซึ่งสาเหตุที่ไม่มีนัยสำคัญเนื่องจาก อาจเกิดปัญหา Multi collinearity ระหว่างอัตราการกระจุกตัวและการประหยัดต่อขนาด ส่วนการศึกษาในบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ไทยโดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ผลปรากฏว่า การประหยัดต่อขนาดมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับอัตรากำไรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกกลุ่ม แต่อัตราการกระจุกตัวจะมีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้าม และทิศทางเดียวกันกับอัตรากำไร ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าจะศึกษาในกลุ่มใด อำนาจ แสงโนรี ได้อธิบายถึงกรณีที่อัตรากำไร มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับการกระจุกตัว ซึ่งเป็นการขัดแย้งกับสมมติฐานที่วางไว้ นั่นแสดงว่า เมื่ออัตราการกระจุกตัวลดลงจะทำให้อัตรากำไรสูงขึ้น การที่อัตราการกระจุกตัวของบริษัทเงินทุนลดลงนั้น จะแสดงว่า บริษัทเงินทุนมีการแข่งขันมากขึ้นในกลุ่มเดียวกัน บริษัทเงินทุน

ในกลุ่มนี้อาจมีความสามารถแข่งขันกับบริษัทนอกกลุ่มได้ดีกว่า เนื่องจากมีขนาดใหญ่กว่า จึงทำให้มีอัตรากำไรสูงขึ้นได้

สุพจน์ โรจน์พิบูลย์สถิตย์ (2529) ได้ศึกษาถึงการกระจุกตัว(concentration)ของธนาคารพาณิชย์ไทย 29 แห่งในช่วงปี 2508-2518 ซึ่งปรากฏว่าอัตรากการกระจุกตัวของธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ 5 แห่ง จะมีอัตรากการกระจุกตัวที่สูงขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และเมื่อทำการทดสอบปัจจัยที่มีผลต่ออัตรากการกระจุกตัวด้วยการ Run Regression โดยได้กำหนด ตัวแปรอิสระคือ การประหยัดจากขนาด อัตรากการขยายตัวของเงินให้กู้ อัตราส่วนของทุนต่อการผลิต The drive of profit และจำนวนสาขาของธนาคารพาณิชย์ ได้ผลว่าปัจจัยที่ทำให้อัตรากการกระจุกตัวของธนาคารพาณิชย์ อยู่ในระดับสูงคืออัตรากการขยายตัวของเงินให้กู้ และจำนวนสาขาของธนาคารพาณิชย์เท่านั้น โดยตัวแปรทั้งสองตัว จะมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับอัตรากการกระจุกตัว และอธิบายต่อว่าการที่จำนวนสาขาของธนาคารพาณิชย์เพิ่มขึ้น จะทำให้ธนาคารพาณิชย์สามารถระดมเงินฝากและมีแหล่งต่ออัตรากการกระจุกตัวให้กู้เงินมากขึ้น ดังนั้นจึงมีผลต่ออัตรากการกระจุกตัวในทิศทางเดียวกัน ส่วนการที่อัตรากการขยายตัวของเงินให้กู้ยืมมีทิศทางเดียวกับอัตรากการกระจุกตัวก็เพราะว่ามีการคุ้มครองธนาคารพาณิชย์ใหม่ ดังนั้นเมื่ออัตรากการขยายตัวของเงินให้กู้สูงขึ้น ขณะที่ธนาคารพาณิชย์จำนวนเท่าเดิมก็จะเป็นผลทำให้อัตรากการกระจุกตัว สูงขึ้น นอกจากนี้ สุพจน์ โรจน์พิบูลย์สถิตย์ ยังได้ศึกษาความสัมพันธ์ของอำนาจตลาด(Market Power) หรืออัตรากการกระจุกตัวกับอัตรากการดอกเบี้ยของเงินให้กู้ยืม โดยกำหนดให้ตัวแปรตามคือ อัตรากการดอกเบี้ยของเงินให้กู้ยืม ตัวแปรอิสระคือ อัตรากการกระจุกตัวของเงินฝากของ 5 ธนาคารขนาดใหญ่ ขนาดของเงินให้กู้ยืมต่อธุรกิจ ขนาดเงินให้กู้ของธนาคารแห่งประเทศไทย ผลการทดสอบพบว่า อัตรากการกระจุกตัวของ 5 ธนาคารใหญ่ ไม่สามารถอธิบายอัตรากการดอกเบี้ยได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติซึ่งต่างจากสมมติฐานที่กำหนดไว้ โดยผู้ศึกษาให้เหตุผลไว้ว่า ธนาคารพาณิชย์จะไม่แข่งขันกันด้านราคา โดยวิธีการลดอัตรากการดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืม แต่จะใช้การแข่งขันด้านการให้บริการแทน นอกจากนี้การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจตลาดหรืออัตรากการกระจุกตัวของ 5 ธนาคารใหญ่ และตัวแปรอิสระได้แก่ อัตรากการกระจุกตัวของเงินฝากของ 5 ธนาคารใหญ่ การประหยัดจากขนาด ขนาดของ 5 ธนาคารใหญ่ อัตรากการเติบโตของอุตสาหกรรมธนาคาร เมื่อทำการทดสอบด้วยการ Run Regression ผลปรากฏว่า อัตรากการกระจุกตัวกับกำไร ไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และมีทิศทางตรงกันข้ามกับสมมติฐานที่กำหนด ตัวแปรที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญและมีทิศทางเดียวกันกับกำไรคือการประหยัดต่อขนาด ซึ่งวัดโดยใช้สินทรัพย์เฉลี่ยต่อ

สาขา เมื่อนำผลการทดสอบมาเชื่อมโยงกับภาคีศึกษานำจตลาดกับอัตราดอกเบี้ยกู้ยืมแล้ว สรุปได้ว่า การเพิ่มขึ้นของกำไรในธนาคารขนาดใหญ่ มิได้เป็นผลจากการที่ตลาดมีการกระจุกตัวสูงขึ้น เพราะมิได้มีผลทำให้เกิดการเพิ่มราคาหรืออัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมแต่น่าจะเป็นผลมาจากการประหยัดต่อขนาด ซึ่งจะทำให้ต้นทุนของธนาคารพาณิชย์ลดลง

ดาเรศ วีระพันธ์ (2538) ศึกษาการกระจุกตัวของธนาคารพาณิชย์ไทย ในช่วงปี 2531 – 2537 โดยการแบ่งธนาคารที่ศึกษาเป็น 3 กลุ่ม ตามมูลค่าของสินทรัพย์คือ ธนาคารขนาดใหญ่ ธนาคารขนาดกลาง และธนาคารขนาดเล็ก โดยใช้วิธีการคำนวณจากอัตราส่วนการกระจุกตัว Concentration Ratio และ Herfindahl Index ของเงินฝากในรายไตรมาส ดาเรศ เลือกลงศึกษาเงินฝากเพียงอย่างเดียว เพราะค่าที่ได้จะเป็นตัวแทนที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงของตลาดมากที่สุด ผลการศึกษาพบว่า ยังคงมีการกระจุกตัวในโครงสร้างตลาดของธนาคารพาณิชย์ไทย แต่มีการกระจุกตัวที่ไม่สูงนักและมีทิศทางที่ลดลง หากพิจารณาตามขนาดธนาคารพบว่า กลุ่มธนาคารขนาดใหญ่มีการกระจุกตัวในระดับสูง เมื่อเทียบกับกลุ่มขนาดกลางและขนาดเล็ก แต่กลับมีแนวโน้มที่ลดลง ส่วนกลุ่มธนาคารขนาดกลางและขนาดเล็กนั้นมีการแข่งขันกันบ้าง เนื่องจากอัตราส่วนการกระจุกตัวใกล้เคียงกัน ดังนั้นสรุปได้ว่าการกระจุกตัวที่ยังมีอยู่ธนาคารพาณิชย์ไทย นั้น เกิดจากการกระจุกตัวของธนาคารขนาดใหญ่ และ ดาเรศ ได้สรุปผลการศึกษาโครงสร้างตลาดว่าเป็นแบบกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด (Monopolistic Competition) เนื่องจากได้ดูเฉพาะการกระจายตัวของธุรกิจ (size distribution of firms) โดยวัดการกระจุกตัวเท่านั้น

พิสิทธิ์ ตันติมหาพราน (2540) ทำการศึกษาโครงสร้างตลาดของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยในช่วงก่อนและหลังเปิดเสรีทางการเงินโดยใช้วิธีวัดการกระจุกตัวเพียงบางส่วน (Partial Concentration) คือ Concentration Ratio (CR_n) และการวัดการกระจุกตัวโดยรวม (Summary Index) คือดัชนีเฮอฟินดัล (Herfindahl Summary Index : H) และ Theil's Method หรือ Entropy Index (E) โดยใช้ยอดเงินฝาก สินเชื่อ ทรัพย์สินในครอบครอง เป็นเครื่องชี้การกระจุกตัวในช่วงก่อนเปิดเสรีทางการเงิน (ปี 2528 – 2532) และหลังเปิดเสรีทางการเงิน (ปี 2533 – 2537) โดยศึกษาจากธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย และแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆ คือ ธนาคารพาณิชย์ไทยขนาดใหญ่ ธนาคารพาณิชย์ไทยขนาดกลาง ธนาคารพาณิชย์ไทยขนาดเล็ก ธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ ผลการศึกษาพบว่า ธนาคารพาณิชย์ทั้งระบบมีการผูกขาดของเงินฝาก สินเชื่อ และทรัพย์สินอยู่ในระดับที่ค่อนข้างสูง ยกเว้นในกลุ่มธนาคารพาณิชย์ขนาดกลางที่พบว่ามี การผูกขาดต่ำมาก แต่เมื่อเปิดเสรีทางการเงินแล้วปรากฏว่าธนาคารพาณิชย์ทุกกลุ่มจะมีการผูกขาดของเงินฝาก สินเชื่อ และทรัพย์สินในครอบครองลดลง ยกเว้นกลุ่มธนาคารต่างประเทศที่มี

การผูกขาดเพิ่มขึ้นกว่าเดิม เพราะการเปิดเสรีทางการเงินทำให้ธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศมีความคล่องตัวในการดำเนินงานมากขึ้น มีความสามารถในการแข่งขันเพิ่มมากขึ้น ส่วนแบ่งตลาดจึงสูงขึ้นตาม และทำให้ธนาคารต่างประเทศมีการผูกขาดมากขึ้น สำหรับกลุ่มธนาคารพาณิชย์อื่นๆ มีการผูกขาดลดลง เพราะมาตรการต่างๆ ของการเปิดเสรีทางการเงิน เช่น การผ่อนคลายการดำรงพันธบัตรรัฐบาลในการเปิดสาขา การผ่อนคลายทางด้านอัตราดอกเบี้ย เป็นต้น ทำให้ธนาคารพาณิชย์ต่างๆ มีการแข่งขันกันมากขึ้น ธนาคารพาณิชย์ขนาดเล็กที่เคยมีข้อจำกัดในการเปิดสาขา ก็สามารถเปิดสาขาได้ง่ายขึ้น ธนาคารพาณิชย์เหล่านี้มีโอกาสในการเพิ่มส่วนแบ่งตลาด ทำให้การผูกขาดของธนาคารพาณิชย์กลุ่มต่างๆ ลดลง

2.3.2 การศึกษาเรื่องพฤติกรรมการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์

พิสิทธิ์ ตันติมหาพราน (2540) ศึกษาพฤติกรรมของธนาคารพาณิชย์ไทยโดยศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมของธนาคารพาณิชย์ก่อนเปิดเสรีทางการเงิน และหลังเปิดเสรีทางการเงิน ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร โดยพิจารณาจาก อัตราดอกเบี้ย การขยายตัว เงินฝาก สินเชื่อ โครงสร้างรายได้และรายจ่ายของธนาคารพาณิชย์ จากการศึกษาพบว่าเมื่อเปิดเสรีทางการเงินแล้ว ธนาคารพาณิชย์มีการปรับลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ทำให้ส่วนต่างระหว่างอัตราดอกเบี้ย (Interest Spread) ลดลงจากเดิม และมีแนวโน้มเคลื่อนไหวในทิศทางเดียวกับอัตราดอกเบี้ยต่างประเทศมากขึ้น นอกจากนี้ผลจากการเปิดเสรีทำให้ธนาคารพาณิชย์มีการขยายตัวมากขึ้นทั้งเงินออม, สินทรัพย์ และการขยายสาขา ส่งผลให้สัดส่วนประชากรต่อสาขาลดลง ซึ่งถือเป็นการแข่งขันด้านที่มีไครราคา และยังมีการแข่งขันกันด้านราคามากขึ้น เป็นผลให้เงินฝากออมทรัพย์เพิ่มขึ้น โดยเงินฝากประจำยังเป็นเงินฝากที่สำคัญที่สุดของธนาคารพาณิชย์ สำหรับการปล่อยสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์ ธนาคารยังคงให้สินเชื่อที่เป็นเงินกู้ และเงินเบิกเกินบัญชีมากที่สุด เช่นเดียวกับก่อนเปิดเสรี โดยธนาคารพาณิชย์ให้สินเชื่อแก่ธุรกิจการค้าและธุรกิจการเงินมากที่สุด ตามมาด้วยธุรกิจที่ผลิตสินค้า และสินเชื่อที่ให้แก่การบริการและการบริโภคส่วนบุคคล ซึ่งสัดส่วนใกล้เคียงกับก่อนการเปิดเสรี แต่อย่างไรก็ตามในช่วงหลังการเปิดเสรีนั้น การให้สินเชื่อของธนาคารพาณิชย์แก่ธุรกิจบริการและการบริโภคส่วนบุคคลจะเพิ่มขึ้นอย่างน่าสังเกต เนื่องจากธนาคารพาณิชย์ได้หันมาเน้นการมีลักษณะเป็น Retail Banking มากขึ้น ทั้งนี้ในด้านโครงสร้างรายได้และรายจ่ายของธนาคารพาณิชย์ พบว่าการเปิดเสรีทำให้อัตราดอกเบี้ยลอยตัวอย่างสมบูรณ์ มีการขยายขอบเขตการบริการทางการเงิน ทำให้ธนาคารพาณิชย์ได้ขยายขอบเขตการประกอบการจนมีบทบาทการเป็นผู้อำนวยความสะดวกทางการเงิน (Financial Facilitators) มากขึ้นและทำให้

ธนาคารพาณิชย์ที่พึ่งพิงรายได้จากค่าธรรมเนียมและการขายบริการ (Fee – Based Income) มากขึ้น เช่นกัน ส่วนทางด้านค่าใช้จ่าย พบว่าค่าใช้จ่ายจากดอกเบี้ยยังคงเป็นค่าใช้จ่ายที่สำคัญที่สุด แต่ก็มีแนวโน้มลดลงเมื่อเปิดเสรีทางการเงินแล้ว ทั้งนี้เพราะการผ่อนคลายการควบคุมการปรัวรรตเงินตราทำให้ธนาคารพาณิชย์สามารถพึ่งพาเงินทุนจากต่างประเทศได้มากโดยมีต้นทุนถูกกว่าเดิม

ดาเรศ วีระพันธ์ (2538) ศึกษาผลของการกระจุกตัวที่มีต่อการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ไทย ซึ่งเป็นพฤติกรรมการแข่งขันด้านราคา โดยการใช้การประมาณค่าในรูปสมการถดถอย (Regression) เชิงเส้นตรง (Linear Equation) และด้วยวิธีกำลังสองน้อยที่สุด (Ordinary Least Squares) ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างตลาดกับอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืม ผลการศึกษาพบว่าโครงสร้างตลาดในแง่การกระจุกตัวของกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่และขนาดเล็กในช่วงหนึ่ง (Cross Section) มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมในการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่และขนาดเล็กในช่วงนั้นตามลำดับ และสัมพันธ์ไปในทางเดียวกัน กล่าวคือ ถ้าโครงสร้างตลาดในแง่การกระจุกตัวของกลุ่มธนาคารแต่ละขนาดในช่วงนั้นสูงขึ้น อัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของกลุ่มธนาคารแต่ละขนาดในช่วงนั้นสูงตามไปด้วย

นอกจากนี้โครงสร้างตลาดในแง่การกระจุกตัวของกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ และเล็กในช่วงหนึ่งยังมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ในช่วงถัดมาอีก 1 ช่วงเวลา คือมีความล่าช้าเนื่องจากเวลา (Time Lag) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย และความสัมพันธ์ก็เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หมายความว่า ถ้าโครงสร้างตลาดในแง่การกระจุกตัวของกลุ่มธนาคารขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ในช่วงถัดมาอีก 1 ช่วงเวลาจะสูงขึ้นด้วย

ธนวรรธน์ สุตศรีวิไล (2547) ศึกษาการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์ในห้างสรรพสินค้าในกรุงเทพฯ และปริมณฑล จำนวน 6 ธนาคาร ได้แก่ ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารกรุงศรีอยุธยา ธนาคารเอเซีย ธนาคารสแตนดาร์ดชาร์เตอร์ดนครธนฯ ระหว่างปี 2542 – 2546 โดยได้อธิบายว่าธนาคารพาณิชย์เป็นธุรกิจที่อยู่ในโครงสร้างตลาดผู้ขายน้อยราย และถูกจัดอยู่ในกรณีที่ผู้ผลิตแต่ละรายดำเนินนโยบายโดยอิสระ และการแข่งขันจะเป็นการแข่งขันที่มีใช้ราคา เนื่องจากธนาคารพาณิชย์จะต้องดำเนินการภายใต้การควบคุมของธนาคารแห่งประเทศไทยในทุกเรื่อง เช่น การที่ธนาคารพาณิชย์จะออกสินค้าหรือบริการใหม่ๆ จะต้องนำเสนอให้ธนาคารแห่งประเทศไทยพิจารณาตัวสินค้าหรือบริการ รวมทั้งราคาและค่าธรรมเนียม ทำให้อัตราดอกเบี้ย และค่าธรรมเนียมของธนาคารพาณิชย์ของแต่ละที่ใกล้เคียงกัน

ดังนั้นธนาคารพาณิชย์จึงจำเป็นต้องแข่งขันในรูปแบบอื่นๆ เช่น การพัฒนาตัวสินค้าให้มีความแตกต่าง โดยการพัฒนากิจการทำธุรกรรมทางการเงินให้กระทำผ่านอินเทอร์เน็ตได้ เป็นต้น

การแข่งขันของธนาคารพาณิชย์ในห้างสรรพสินค้า ซึ่งจัดว่าเป็นตลาดผู้ขายน้อยราย เช่นกัน จะหลีกเลี่ยงการแข่งขันที่ใช้ราคา แม้ว่าบางครั้งการตัดราคากันอาจเริ่มต้นจากการขาดการประสานงาน หรือขาดข้อมูลของผู้ผลิตรายหนึ่งๆ มากกว่าจะเป็นการจงใจให้เกิดสงครามขึ้น และโดยปกติสถานการณ์ดังกล่าวมักกลับมาโดยเร็ว ดังนั้นธนาคารจึงมักแข่งขันทางด้านที่มีใช้ราคา (Non – Price Competition) โดยวิธีการหลักๆ คือ การปรับปรุงสินค้าให้แตกต่างจากผู้ผลิตรายอื่น เช่น การสร้างความแตกต่างของบัตร ATM ที่นอกจากจะเบิกเงินสดได้แล้วยังสามารถชำระค่าสินค้าได้ด้วย ซึ่งแต่ละแห่งก็สามารถพัฒนาได้ใกล้เคียงกัน ใช้การโฆษณา รวมถึงการจัดโปรโมชั่นให้แตกต่างจากธนาคารอื่นๆ และการจัด premium ให้แตกต่างจากธนาคารอื่นๆ เป็นต้น

2.3.3 การศึกษาเรื่องผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์

หยกพร ตันติเศวตรรัตน์ (2529) ได้วิเคราะห์ผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไทย รวม 16 ธนาคาร ในช่วงปี 2522 – 2526 เพื่อพิจารณาว่าผลการดำเนินงานของแต่ละธนาคาร ถูกกำหนดด้วยปัจจัยใดบ้าง ปัจจัยที่นำมาวิเคราะห์ เช่น อำนาจตลาด ระดับการใช้เทคนิควิทยา ลักษณะการจัดการประสิทธิภาพของบุคคลากร และนำปัจจัยต่างๆ เหล่านี้มาหาความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงาน ซึ่งวัดในรูปของ อัตราส่วนของผู้ถือหุ้น, อัตรากำไรต่อสินทรัพย์ ส่วนต่างของดอกเบี้ยเงินฝาก และอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ผลการศึกษาพบว่าอำนาจตลาดมีอิทธิพลกำหนดผลการดำเนินงานค่อนข้างสูง และมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญกับอัตราส่วนกำไรต่อส่วนผู้ถือหุ้น และอัตราส่วนกำไรต่อสินทรัพย์ แต่ทั้งนี้ส่วนต่างของอัตราดอกเบี้ยเงินฝาก และอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงข้ามกับอำนาจตลาด ซึ่งได้ตั้งสมมติฐานว่าอาจเกิดจาก ขนาดของผลประกอบการของธนาคารพาณิชย์ขนาดใหญ่ มีแนวโน้มที่จะได้รับประโยชน์จากการประหยัดต่อขนาดและทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางการเงินที่ดี ทำให้มีส่วนต่างของอัตราดอกเบี้ยที่แคบกว่า อย่างไรก็ตาม สมมติฐานข้างต้นยังไม่ได้รับการทดสอบ

พิสิทธิ์ ตันมหาพราน (2540) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างตลาดกับผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ก่อนและหลังเปิดเสรีทางการเงิน โดยให้รายได้สุทธิ (Net Income) เป็นตัวแปรตาม (Dependent Variable) นำมาใช้วัดผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ และให้ส่วนแบ่งตลาด (Market Share) เป็นตัวแปรอิสระ (Independent Variable) เป็นตัวแทนของโครงสร้างตลาด ส่วนแบ่งที่ใช้เป็นส่วนแบ่งตลาดของเงินฝาก และสินเชื่อ ผลการศึกษา

ปรากฏว่าส่วนแบ่งตลาดของเงินฝากและสินเชื่อของธนาคารพาณิชย์จะมีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในทิศทางเดียวกันในธนาคารพาณิชย์เกือบทุกกลุ่ม ยกเว้นธนาคารพาณิชย์ขนาดเล็กและกลุ่มธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ โดยในกลุ่มธนาคารขนาดเล็กพบว่าทั้งก่อนและหลังการเปิดเสรีทางการเงิน โครงสร้างตลาดของเงินฝากและสินเชื่อไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นๆลงๆ เมื่อนำมาทดสอบกับส่วนแบ่งตลาด จึงทำให้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนในกลุ่มธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศนั้นพบว่าในช่วงก่อนการเปิดเสรีทางการเงินเท่านั้นที่ส่วนแบ่งตลาดเงินฝากและสินเชื่อไม่มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ แสดงว่าผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไม่ได้เป็นผลมาจากโครงสร้างตลาดหรือการผูกขาดทางด้านเงินฝากและสินเชื่อ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศมีข้อจำกัดในการขยายสาขาทำให้การแสวงหารายได้ของธนาคารจากการนำเงินฝากไปปล่อยสินเชื่อมีน้อย ผลการดำเนินงานส่วนใหญ่จึงมาจากค่าธรรมเนียม ค่าบริการต่างๆ แต่เมื่อเปิดเสรีทางการเงินแล้ว ส่วนแบ่งตลาดดังกล่าวในกลุ่มธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ มีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินงานของธนาคารอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากภายหลังการเปิดเสรีทางการเงินประเทศมีการผ่อนคลายด้านการบริหารตรา มีการค้าที่มีความเสรีและสากลมากขึ้น ตลอดจนมีการลงทุนของบริษัทจากต่างชาติเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น ทำให้ธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศสามารถให้บริการมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระดมเงินฝากและการปล่อยสินเชื่อ

2.4 ความแตกต่างจากงานวิจัยอื่นๆ

สำหรับงานวิจัยฉบับนี้ ได้ศึกษาถึงโครงสร้างตลาดและพฤติกรรมการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์ โดยรวม ในช่วงปี 2540-2550 แล้วนำมาเปรียบเทียบกับโครงสร้างตลาดของธนาคารพาณิชย์ในช่วงก่อนเกิดวิกฤติเศรษฐกิจ ปี 2537 และยังคงศึกษาพฤติกรรมการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนความเป็นเจ้าของ โดยใช้ข้อมูลตั้งแต่ปี 2540 จนถึง ปี 2550 ซึ่งงานวิจัยในเรื่องการวัดโครงสร้างตลาดของธนาคารพาณิชย์ทั้งหมดในช่วงดังกล่าวยังไม่พบว่ามีผู้ใดศึกษาไว้ในอดีต(ที่ผ่านมา)มีผู้ศึกษาเฉพาะธนาคารพาณิชย์ไทย) ส่วนการศึกษาพฤติกรรมการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนความเป็นเจ้าของ ก็ยังไม่พบว่ามีผู้ใดศึกษาไว้ในอดีตเช่นกัน

จากผลการศึกษางานวิจัยในอดีต และประเด็นที่ต้องการศึกษาในครั้งนี้นี้สามารถสรุป
ได้ตามตารางที่ 2.2 ดังนี้

ตารางที่ 2.2

สรุปประเด็นงานวิจัยในอดีต และงานวิจัยในครั้งนี้นี้

งานวิจัยในอดีต	งานวิจัยในครั้งนี้นี้
<p>1. อำนวย แสงโนรี (2527) ศึกษาโครงสร้างตลาดของธนาคารพาณิชย์ไทยและบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ไทยโดยใช้ CR และ H ของยอดเงินให้กู้ยืมรวมและศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมของอัตราดอกเบี้ยกับโครงสร้างตลาดการประหยัดต่อขนาดโดยการทดสอบด้วยวิธี OLS โดยใช้ข้อมูลจากธนาคารพาณิชย์จำนวน 16 แห่งและบริษัทเงินทุนและหลักทรัพย์ไทยจำนวน 112 แห่งในช่วงปี 2521 ถึงปี 2525</p> <p>ทฤษฎีที่ใช้ : ทฤษฎีโครงสร้างตลาด ทฤษฎีการกระจุกตัว</p>	<p>1. ศึกษาโครงสร้างตลาดและพฤติกรรมการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในสัดส่วนความเป็นเจ้าของในช่วงปี 2540-2550</p> <p>ทฤษฎีที่ใช้ : ทฤษฎีโครงสร้างตลาด ทฤษฎีการกระจุกตัวในธนาคารพาณิชย์ Profitability Ratio</p>
<p>2. สุพจน์ โรจน์พิบูลย์สถิตย์ (2529) ศึกษาการกระจุกตัวของธนาคารพาณิชย์ไทย 29 แห่งในช่วงปี 2508-2518</p> <p>ทฤษฎีที่ใช้ : ทฤษฎีโครงสร้างตลาด</p>	
<p>3. หยกพร ตันติเศวตรรัตน์ (2529) วิเคราะห์ผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ไทย รวม 16 ธนาคาร ในช่วงปี 2522 – 2526</p> <p>ทฤษฎีที่ใช้ : ทฤษฎีโครงสร้างตลาด</p>	
<p>4. ดาเรศ วีระพันธ์ (2538) ศึกษาเรื่อง ผลของการกระจุกตัวที่มีต่อการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของธนาคารพาณิชย์ไทย ซึ่งส่วนหนึ่งได้ศึกษาการกระจุกตัวของธนาคารพาณิชย์ไทย โดยใช้ CR และ H ของเงินฝากในรายไตรมาส</p> <p>ทฤษฎีที่ใช้ : ทฤษฎีโครงสร้างตลาด ทฤษฎีการกระจุกตัว</p>	

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

สรุปประเด็นงานวิจัยในอดีต และงานวิจัยในครั้งนี้

งานวิจัยในอดีต	งานวิจัยในครั้งนี้
<p>5. ธนวรรณ สุดศรีวิไล (2547) ศึกษาเรื่องการแข่งขันของธนาคารพาณิชย์ในห้างสรรพสินค้าในกรุงเทพและปริมณฑล จำนวน 6 ธนาคาร <u>ทฤษฎีที่ใช้</u> : ทฤษฎีต้นทุน</p> <p>6. พิสิทธิ์ ตันติมหาพราน (2540) ศึกษาเรื่องโครงสร้างตลาด พฤติกรรมและผลการดำเนินงานของธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทย ในช่วงก่อนและหลังการเปิดเสรีทางการเงิน โดยใช้ CR ,H และ E ของยอดเงินฝาก เงินให้กู้ยืม และทรัพย์สินในครอบครองของธนาคารพาณิชย์คำนวณอัตราการกระจุกตัว <u>ทฤษฎีที่ใช้</u> :ทฤษฎีการวัดโครงสร้างตลาดจากการกระจุกตัว</p>	

ที่มา : สรุปรวบรวมงานวิจัยในอดีต ได้แก่ อำนวย แสงโนรี (2527) สุพจน์ โรจน์พิบูลย์สถิตย์ (2529) หยกพร ตันติเศวตรรัตน์ (2529) ดาเรศ วีระพันธ์ (2538) พิสิทธิ์ ตันติมหาพราน (2540) ธนวรรณ สุดศรีวิไล (2547)